

Иван Стевовић

*Одељење за историју уметности
Филозофски факултет, Универзитет у Београду
istevovi@f.bg.ac.rs*

Et in Patria ego: средњовековни споменици у путописима из Србије с почетка XIX века*

Апстракт: У раду се анализирају написи о средњовековним споменицима Србије забележени у више литерарних састава насталих по свршетку Другог српског устанка. Будући да су у досадашњој историографији ови подаци о српским старинама преовлађујуће били посматрани из позитивистичког угла, када је реч о медијевистичким истраживањима, или као писани одјек свеобухватног националног препорода у тумачењима уметности новог доба, подробнија пажња посвећена је појединачним ауторима, њиховом интелектуалном пореклу и наслеђу са којим су се по први пут сусрели са здањима давне прошлости, и особеном културолошком процепу изазваном свешћу о мери непознавања отаџбине предака. Насупрот текстовима условно „домаћих” аутора, Ђорђа Магарашевића и Јоакима Вујића, путопис пруског официра Ота Дубислава фон Пирха рефлектује јасну свест о европским духовним и материјалним вредностима српске средњовековне историје, исказану кроз времену одговарајући литерарни манир.

Кључне речи: Србија, романтизам, историзам, „Златно доба”, средњи век, манастири, путопис, Ресава, Раваница

Упадљиво проширивање интерпретативних оквира визуелне културе код Срба од почетка XVIII до почетка XX века, најављено при крају прошлог столећа (Timotijević 1998, 387–431), резултирало је низом опширних истраживачких написа на високом степену сазнајних домета и повезаности са актуелним методолошким приступима (Timotijević 2002, 361–388; Makuljević 2006; Stolić-Makuljević 2006; Borozan 2006; Makuljević 2007; Mitrović 2008; Simić 2012; Timotijević 2012; Borozan 2014; Merenik *i*

* Рад је произишао из истраживања у оквиру пројеката „Хришћанска култура на Балкану: Византијско царство, Срби и Бугари од IX до XV века” (бр. 177015) и „Српска средњовековна уметност и њен европски контекст” (бр. 177036) Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

dr. 2016). Када се наведеном додају новије докторске дисертације, посвећене појединачним и општијим питањима из истоветног или сродног тематског круга (Vasić 2012; Đorđević 2013; Simić 2013; Matić 2014; Borić 2014; Тоџанас-Radović 2014; Orsić 2015; Vučić 2016; Kostadinović 2016; Grbić 2016a; Milošević 2016; Kostić 2016; Idrizović 2016), несумњиво произилази да је за појмове домаће средине током ретко кратког интервала дошло до коренитог напретка у поимању ликовног/писаног (само)кодирања националног профила у периоду у којем је тај комплексни процес био изложен различитим утицајима, проистеклим колико из политичких релација значајних по Србе толико и из њихове комуникације с окружењем или удаљенијим средиштима европске културе. Сплет првих наведених околности познат је према судовима традиционалног историчарског наратива. Ова околност додатно објективизује вредност продора учињеног на пољу материје која чини прворазредно значајан сегмент у конституцији модерне српске културе. Наиме, као што је извесно да ће сакупљена сазнања и тумачења у други план поставити пренаглашено линеарно поимање разуђених сегмената националне историје уопште, уносећи нешто више чињеница и оживотне реалности у њене превелике хронолошке одсечке,¹ тако и импулси из њихових домашаја посредно већ у овом тренутку дају подстицај даљем проучавању својевремено постављених али и дуго скрајнутих питања, попут српских релација са протестантском Европом (Ћирковић 1987, 7–25 [= Ćirković 1997, 470–488]; Vjelajac 2002, 169–218; Grbić 2016), односно покретању оних којима никада није била посвећена достојна пажња, попут улоге жена у династичком повезивању и интеракцији култура владарских кућа позносредњовековног и раног модерног Балкана, или појава потеклих из Ренесансе у оновременом српском-балканском амбијенту (Erdeljan 2016, 61–72; Erdeljan 2017). Речју, још једном се показује да је историја уметности носилац не само нових и важних података из врсте оних који воде неопходном нијансирању у расуђивању о било ком периоду прошлости, већ и да је њен хеуристички потенцијал непревидив жели ли се та прошлост поставити у реалност лишену самониклости и самодовољности, пренаглашених класификација или идеолошки *a priori* осмишљених система.²

Успешан подухват семантичке анализе и контекстуализације ликовног и писаног материјала као огледала амбивалентне културе, истовремено обележене и рефлексом контакта и сталним настојањем на очувању аутентичности сопственог хабитуса у оквирима дугог раздобља подељености нације

¹ Уп. Jovanović, Miroslav i Radivoj Radić 2009.

² О значају студија литературе и уметности у формирању „културе историје” односно релације менталитета епохе и начина проучавања историје cf. Jacques Le Goff 1992, 127–151.

између два по свему опречна царства и једне републике, у први план истраживања неминовно је увео идеју истористичке рецепције и разнородне видове експозиције српског средњег века (Timotijević 1998, 387–431; Makuljević 2006, 3–158; Simić 2012, 58–103). *Grosso modo*, у столећима која су уследила по нестајању средњовековне државне самосталности, обриси су му се појављивали у распону од редукованог и симулираног устројства у време обновљене Пећке патријаршије на тлу под турском влашћу, до својеврсног егзистенцијалног духовно-симболичког реликвијара, у случају Срба насељених преко Саве и Дунава. Његове су се честице тамо, међутим, налазиле у непрекидном преображају у кулисе једног по много чему различитог амбијента, постепено попримајући све очевиднију амблематску вредност и тиме постајући допустиви део визуелног репертоара унутар вредносног система политике монархије. Упркос напорима учених патриота, чије назоре обједињује делатност Захарије Орфелина (Simić 2013), устројство нових друштвених сталежа у српским заједницама нужно је узроковало постепено удаљавање од ткива националне прошлости, чему су додатно доприносиле рестриктивне мере Беча према Карловачкој митрополији и Србима у Угарској (Тоџанас-Radović 2014; Gavrilović – Ninković 2014, 69–82), али и интелектуални набој епохе, оличен у Доситејевој поетици, у којој су и сами појмови „националног” односно „средњовековног” све до почетка XIX века израстали из погледа на свет својственог начелима просвећеног космополите (Vučić 2016, 50–60, посебно 50–52; Grbić 2016a; Grbić 2016b, 59–67). „Како је XVIII век одмицао, неретко су се могле чути оптужбе о издаји православне иконописне традиције коју је починила друга страна, што је за собом повлачило још озбиљнију оптужбу о издаји старог ‘средњовековног’ верско-политичког наслеђа”, а ако се „у идејном средишту обе групе”, оне у матици и оне у расејању, „налазио проблем различите интерпретације историје” (Simić 2016, 20–22), победа реформиста заправо је, између осталог, означила и својеврсни покушај накнадног *прочишћења* односно савременог *просветљења* оног средњовековног раздобља које је наступило по смрти последњег Немањића. Био је то и објективно више него турбулентан период српске прошлости (Mihaljčić 1989), чија је рецепција прешла пут од таме оличења фаталне националне неслоге у оквирима просветитељских ставова (Grbić 2016b, 59–67), до апогеја „српског стварајућег духа” у визури романтичарско-истористичког дискурса (Makuljević 2006, 187–189). Мера у којој су се процеси уобличавања и сазревања нове српске културе одвијали програмски, прихватајући средњовековно наслеђе декларативно али у суштини као све апстрактнији садржај, нужно је потицала из амбијента животне реалности, па су из ње логично проистицали састави попут песме Стефана Зурковића написане 1796. у славу фрушкогорских манастира и кнеза Лазара, у којој је кулминативни чин афирмације светости косовског мученика

чинило целивање његових моштију од стране цара Јосифа II (Medaković 1981, 195–200). Колико су токови преображаја у себи седиментирали и гранали категорију средњовековног у правцу националног али и митолошког, науштрб чак и површног познавања документарног, постало је јасно оног тренутка када су се српске средњовековне старине после Другог устанка нашле физички доступне у амбијенту делимично ослобођене отаџбине, дајући прилику да из историјског опстајања буду преведене и у раздобље првог историографског наратива. Могућност да буду *виђене* и описане открила је сву величину временског али и једног знатно дубљег, семантичког процепа између споменика и њихових најранијих модерних посетилаца.

Од када је написан први преглед посвећен овој делатности националне интелектуалне елите (Medaković 1985), до најновијих студија о црквеној уметности Кнежевине Србије (Kostić 2016, 138–147), оновремени путници ка средњовековним светилиштима по правилу су били посматрани као скупина пионирских *истраживача*, па је њихову заоставштину историографија читала зависно од властитих потреба, било као мање-више поуздане али штуре изворе о стању у којем су манастири дочекали ослобођење, било као писани одјек свеобухватног националног препорода у „доба неограниченог поверења у моћ историје”. Аутори, сами по себи, са изузетком понеког текста посвећеног појединима (Medaković 1985), *нису сматрани релевантнима*. Ако се називање „истраживачима” може тумачити свесно условно, као настојање да се њихов рад уведе у савремену научну номенклатуру, искључиво збирно бележење њихових имена у историографији, без продубљенијих анализа природе, контекста и вредности написа које су за собом оставили, занемаривало је њихове нимало скромне личне и стваралачке персоналности. Оно што се чини још важнијим јесте да је такав однос, настојећи да по сваку цену дође до позитивног податка, у исту скупину сабирао списе формално истоветне по тематици, али не и по карактеру. О овоме упечатљиво сведочи околност да су у истој години штампана два текста готово идентичних наслова и исте садржине, посвећена манастирима у Србији (Veselić [Веселић] 1867; Milićević [Миљевић] 1867), но у доброј мери различита по намерама и „интонацији” њихових аутора. Наиме, насупротив Јосифу Веселићу, кога је наглашена лична побожност водила прегнућу обиласка тада доступних светилишта, изнедривши својеврсни „литерарни иконостас” храма београдске епархије штампан старим правописом и завештан митрополиту Михаилу, Милан Ђ. Миљевић свој спис започео је признањем да „сам имао срећу походити готово све манастире у Србији” и „у многим од њих молио сам се Богу”, али на даље његов текст био је посвећен превасходно имањима и приходима монашких обитељи (Milićević [Миљевић] 1867, 10–11; Makuljević 2007, 33–35). Иако понаособ проистекли из преовлађујуће опречних подстицаја,

осим садржаја ови су написи имали још заједничких, карактеристичних обележја: за мото своје књиге Веселић је одабрао извод из Цицероновог писма римском правнику Требацијусу Тести у којем је, у најкраћем и парафразирано, чувени оратор свом колеги сугерисао стицање праксе или постојање помоћника који би му протумачио потенцијално нејасне сегменте одређеног духовног остварења (Veselić 1867, s.p.; Cic., *Epist. XIX*, према W. Glynn Williams 1952, 60–61). Милићевић је, пак, иницијалну инспирацију пронашао у речима Мишела де Монтења, преузетим из једног посебно деликатног међу његовим *Есејима*, оног под називом *Апологија Рајмонда од Себонда*, каталонског теолога с краја XIV и почетка XV столећа, чије је дело *Theologia Naturalis* почев од назива прокламовало хармонију категорија *Разума* и *Вере*, што је и био разлог због којег га је Монтењ најпре превео на француски (Langer 2005). Монтењево уверење да „сви украси и церемонијални покрети из наших цркава...сви ти гласови прилагођени побожности наше душе...све то узбуђење наших чула...греје душу народа једним верским заносом врло корисног учинка” (Vinja 2007, 265), Милићевићу су давали идеалну потпору „вишег реда” симфонији нације, и из ње пониклог владара (Borozan 2006, 237–358; Makuljević 2007; Timotijević 2012, 49–84; Kostić 2016, 44–68), и њене цркве као претрајале честице реликвијара некадашњег „златног доба”. За посебну су расправу питања повода и начина самопоимања који су Веселића и Милићевића определили да овако „монументалном” аргументацијом уведу читаоца у своје написе, а највероватније их треба тражити у околности да је Цицероново дело поседовало ауторитет у круговима сваке па и оновремене српске цркве (Idrizović 2016, 50,87) али и у чињеници да је над његовом кореспонденцијом бдео и Доситеј у Халеу (Grbić 2016a, 98). Будући да је тешко помислити да је у питању била тек површна, наменска наклоност према исказима великих мислилаца примењивим у одговарајућем тренутку, мада се ни то не сме децидирано искључити, додатни разлог вероватно је представљала околност да су и Цицерон и Монтењ све до америчког копа већ били познати као апологете праведних револуција (Richard 2015, 124–143; Conley 2005, 74–95; Green 2012). Али, с друге стране линије времена, између Цицерона и Монтења у очима романтичара, и средњовековних српских манастира, осим литерарних релација тешко да се могла успоставити и нека друга, а нарочито не аутентична веза. Практично потпуно одсуство било каквих података о том раздобљу њиховог постојања, уз тек понеки преписани или од раније познат натпис из времена под отоманском влашћу, у описима из пера Веселића и Милићевића били су још једина њихова заједничка тачка.

Колико год истинит био суд да је примарни задатак првих националних познавалаца уметности био и најтежи, концентрисан ка стварању координатног система духовних вредности у којем ће стара српска умет-

ност уопште бити вредна проучавања (Dragojević 2010,153), у контексту теме о којој је реч он свакако завређује нешто опширније образложење. Условно, из угла одјека политике на пољу културе, монархија јесте располагала арсеналом рестриктивних мера, али је истовремено несумњиво била и мултикултурална и све више грађанска средина, која се просветитељима, понесеним идејама знатно ширим но што је био партикуларизам нације, уистину привиђала као ако не жељено а оно барем минимално испуњење њихових идеала (Evans 2006; Bartov – Weitz 2013; Pohl 2013, 13–50; Feichtinger – Cohen 2014). Такође, „средњи век за људе XVIII века није историјски проблем...Средњи век у том времену још није постао прошлост. Он је део садашњости против које се систематски борило” (Grbić 2016b, 67). У историјско-уметничком домену својим сазнањима и установљењем култа античког грчког стваралаштва то је обилато поткрепљивао учењак пореклом из источних немачких провинција, Јохан Јоаким Винкелман, а потом, са нешто мање доследности, још један лајпцишки студент, Јохан Волфганг фон Гете. Никада не крочивши на грчко тле (Kourelis 2004, 37–52), учинили су да формативно раздобље модерне историје уметности заувек остане обележено строгим аксиомима класицизма, у којем све до поодмаклих деценија XIX столећа и појаве „побуњеника” попут Хајнриха Хибша, Ежена Емануела Виоле ле Дика или Џона Раскина (Bergdoll 2000, 183–189; Jokilehto 2002, 174–181; Bressani 2014), није дошло до првих материјализованих знакова отпора паневропски прихваћеном академском канону, отпора који ће у српској средини почети да даје прве знаке живота тек у годинама након објављивања Веселићевог и Милићевићевог текста. Коначно, раздобље које је наступило по свршетку Милошевог устанка за позорницу пролога новог српског „златног доба” имало је територију између Шапца, Пореча, Варварина и Пожеге, која је представљала донекле редуковану копију краткотрајног аустријског „Краљевства Србије” с почетка XVIII столећа (Ђорђевић 2013, 245). За разлику од Грчке, чија је слобода уистину могла бити проглашена и у историјској Аркадији (Kourelis 2004, 37–52), у средњем веку био је то лиминални простор српског прожимања с Угарском на северу, и Бугарском и Влашком на истоку, на коме ни до данас није познат велики број средњовековних споменика. Они који јесу, знало се то и у XIX веку, настали су у раздобљу *после* Немањића, у *доба пропасти*. Студеница, Дечани и сви други симболи Душановог царства, били су још увек под туђом влашћу. У сплету реалности и патриотског заноса, нуклеус обнове нације израстао је на њеној историјској периферији.

Као што се подразумева да идеологија рестаурације националног идентитета није марила за географска подударања, тако се једнако извесним чини да је наведено неподударање додатно допринело тешкоћама које су учени ходочасници имали приликом својих првих сусрета са грађевинама

какве никада нису имали прилике да виде у појединостима, и за које још увек није био оформљен никакав вредносни оквир. Непостојање рационалне историјске свести, односно постојање атомизоване хаотичне прошлости која ће тек касније бити устројена у систем културе сећања с историографијом у свом центру (Тимотијевић 2012, 85), оновремене посетиоце српских манастира неминовно је уводило у комплексно и „нерегуларно” духовно стање у коме је, као *своје*, требало препознати нешто неразумљиво старо и, још важније, у основи *страно*. То стање недавно је, прилично прецизно, француски историчар Бернар Лори дефинисао као *хетерохронију* – појаву примерену Србима дошљацима у давно остављену ослобођену отаџбину, у којој је целокупни мисаони конструкт романтичарских идеала, путујући кроз матицу заједно са својим „носиоцем”, истовремено путовао и кроз свенародну митологизовану али и његову личну историју (Lory 2013, 379–380). Између идеала и стварности пружао се, међутим, ментално празан простор. Јер за разлику од Грчке, чија су античка блага глорификовали а средњовековна одбацивали странци (Kourelis 2004, 37–52; Tziovas 2009, 157–175), путописац по Србији углавном није био странац по пореклу својих предака, али то свакако јесте био по својој асимилованости у сплет потпуно другачијих система вредности, од општедруштвених до сасвим личних. Спознаја о фактичкој неспособности комуникације с појавним видовима отаџбине, особито њене сакралне димензије, у свести учених људи епохе у исти мах стварала је *асоцијативну седиментацију различитих времена*, оног које је припадало прецима и тренутног, а тиме и својеврсну *културолошку раселину*.

Сав тај лавиринт података и осећања најупечатљивије је остао уочљив у три путописа хронолошки најближа крају устаничке борбе, између 1826. и 1829. забележена пером Јоакима Вујића и Георгија Магарашевића из, условно, „домаће”, и Ота Дубислава фон Пирха из перспективе *другог* (Vujić [Вујић] 1901; Magarašević 1983; Pirh [Пирх] 1899). Иако су им поводи путовања били различити, јер је Вујић са кнежевом дозволом обилазио манастире (Vujić [Вујић] 1901, I-XLVIII, 61; Dželebdžić 1969, 95–97), Магарашевић такође тражио старине али и новац за Матицу Српску, а фон Пирх по свој прилици био у мисији снимања недовољно познатих крајева државе у настајању (Pirh [Пирх] 1899, I-VII), интелектуални пртљаг био им је углавном идентичан, бременил све присутнијом мантром о „златном добу”, неукротивој митологизацији сваковрсних домета „народног духа”, с изузетком Грчке по правилу произишлих управо из средњег века. Нема на овом месту могућности да се потанко анализирају сви аспекти њиховог доживљаја, али је упутно осврнути се најпре на начелну дирекцију из које су проматрали и бележили виђено. У том погледу најискренији је свакако био будимски ђак Магарашевић: већ у првом свом писму, у часу „горке

жалости што овде напада човекољупца” упознатог са „изображеним Европе пределима”, повукао је недвосмислену цивилизацијску демаркацију између нас и њих међу којима „нема божаствени муза, ни њихови свештеника...где царује незнање и сујеверје, глупост и немарност” (Magarašević 1983, 254–255). Уз неупитни патриотизам, таквим ставом Магарашевић је заправо био много ближи личностима попут Јохана Готлиба Фихтеа, који је три деценије раније по изгледу сеоских окућница тренутно увиђао разлику у свеопштој цивилизованости животног простора његове Саксоније, спрам „помало егзотичне” Шлезиије (Wolff 2013, 23–41, посебно 26–27).³ Вујић, пак, у улози апологете о државном трошку, није имао велики маневарски простор, али је у основи истоветну дирекцију исказао мотом књиге преузетим из Лукрецијевог опуса, чији стихови славе „места забачена, где ничија нога није ступила...” (Vujić [Вујић] 1901, s.p.). Насупрот њима, на почетку Пирховог дела, историјско кретање Срба ка слободи и образованости било је сагледано у оквирима процеса ослобођења *европских* хришћана од Турака, а за текст који следи фон Пирх је наглашавао да је одраз жеље „свију нас да о једном удаљеном, али симпатичном и напредном народу и његовој земљи добијемо праву слику” (Pirh [Пирх] 1899, *предговор пишчев*, s.p.). Током наредних деценија ово није била усамљена импресија *другог* о Србима као интегралном члану породице европских народа.⁴

³ Магарашевићево завидно познавање савремене путописне литературе огледа се и у његовом реторичком подсећању на време у којем је са својим кореспондентом читао „Карамзинова путовања.” Реч је о познатом руском романтичарском историчару, песнику и писцу Николају Михајловичу Карамзину (1766–1826), чије обимно дело садржи и путписну прозу сабрану у књизи Карамзин, Н. М. (1814) 1984. *Письма русского путешественника*. Ленинград: Наука. Међутим, као ученик немачких професора, један од најистакнутијих културних делатника Царства и високи дворски саветник почетком XIX века, Карамзин заправо није описивао руске крајеве, већ многе европске престонице у којима је боравио, па је најдаља тачка до које је дошао била – Вестминстерска опатија. Одатле је јасно зашто Магарашевић с нескривеним зазором започиње своја писма у којима је требало да представи средину сасвим другачију од оне у којој је живео и о којима је сазнавао. За Николаја Михајловича Карамзина и његову улогу у оновременој руској јавности cf. Black, Jonathan L. 1976. *Nicholas Karamzin and Russian Society in the Nineteenth Century: a Study in Russian Political and Historical Thought*. Toronto: Toronto University Press; Wortman, Richard. 2014. *Visual Texts, Ceremonial Texts, Texts of Exploration. Collected Articles on the Representation of Russian Monarchy*. Boston: Academic Studies Press; Makuljević 2006, 83.

⁴ Cf. Paton, Andrew Archibald. 1845. *Servia, the Youngest Member of European Family*. London: Longman. На овом месту упутно је додати да посебно истраживање треба посветити *слици* Србије која се током XIX века образује према написима којима је Пирхово дело претеча. У том погледу, симптоматично

Начелна разноликост у приступу средини између „домаћих” и страног аутора закономерно је водила и разликама у појединостима. Свеопшта сакрализација природе и Милошевих престоница непрекидно пулсирају у списима Магарашевића и Вујића, до потпуног преображаја пусеновски пасторалне околине Тополе, у „страховидно место” наткриљено сурим стенама и мрачном шумом као неопходно драматичном позорницом Карађорђевог гроба (Magarašević 1983, 275). Ови и други романтичарски топоси, попут рушевина турских утврђења, чудотворних извора, народне ношње, ентеријера куће или хране, били су збир не нужно пренаглашених, али ипак реторских фигура којима су српски изданци културе *другог* заправо исписивали романтичарске перигезисе, текстове који су истовремено били и наративи о *реалном* простору и водичи кроз узвишену, *сакралну* димензију отаџбине, но и једно и друго било је дато из позиције *странца*. Колико је у томе било успелог, али свакако намерног подражавања античких писаца проистеклог из тековина неокласицизма, попут на пример Паусаније (Elsner 2001, 3–20; Pretzler 2007), тема је која захтева продубљенија истраживања, будући да су одговарајући фон Пирхови описи по правилу и по својој сврси били лишени „додатног значења” и самим тим знатно документарнији. Разлика у објективном и „задатом” сагледавању простора најучљивија је у описима манастира, односно средњовековних и потоњих старина, које су од давнина функционисале и као места *чудотворења* (Ristić 1998, 65–81), што није било блиско првим путницима. У погледу физичке топографије монашких обитељи пруски капетан је недвосмислен: „Кад је говор о српским манастирима ту се не сме помишљати на величанствене грађевине које је католичка црква, са својим богатим средствима подизала; тако исто... су већина српских манастира скривени у најтешњим клисурама, којима се свршавају долине” (Pirh [Пирх] 1899, 85). У таквом амбијенту описани су Туман и Горњак, што би се тек донекле могло поистоветити с Вујићем, према чијем тексту први наведени манастир „лежи на једном прекрасном месту између велики, шумни планина, при једном потоку”, док је други „на једном возвишеном месту, пак от северне и западне стране тече река Млава а от источне и јужне стране опет камене стене са шумама обастиру овај манастир” (Pirh [Пир] 1899, 85, 109; Vujić [Вујић] 1901, 76, 98). Иако у нијансама, топоси изабраности и узвишености храмова о чијем се настанку старао кнез Лазар, чиниоци су који творе програмски конотирани делимичну аутентичност. Вујићев поглед непрекидно је усмерен „на прекрасно положеније благословене земље серпске”, па су из тог импулса произишлаци типски, неретко и формално и садржином истоветни описи

је да ни њега, као ни наведену књигу угледног енглеског дипломате и историчара књижевности, ни у једном издању не спомиње Марија Тодорова. Уп. Todorova 1999, и Todorova 2009.

положаја Рукумије, Заове, Брадаче, Витовнице и других манастира (Vujić [Vujiћ] 1901, 62, 87, 95). Сви његови напори да документује историју ових светилишта, углавном су се узалудно трошили у сусрету с монаштвом и становницима који или нису знали ништа, или су из сужене перспективе легенде испредали о њиховој старијој прошлости.

И док се описана ситуација може разумети поводом храмова који су тек недавно уведени у оквире систематских истраживања, откривајући занимљиве али путописцима непознате појединости чак и из њима не тако удаљеног времена „Краљевства Србије” (Војковић – Ђокић 2016), описи „царских манастира” Ресаве и Раванице својом сличношћу с претходним у пуној мери исказују практичне манифестације хетерохроније, уз тек спорадичне и овлашне наговештаје стварног стања. Магарашевић *није имао времена* да их обиђе па је у Крагујевцу прегледао „писмене доказе” њихове старине (Magarašević 1983, 280–281). Вујићева запажања, практично у истој реченици, крећу се у распону од задивљености величином ресавског храма, преко констатације да је „црква изнутра свуда измолована, обаче Турци у време ратно јесу светитељем очи поизбадали, зидове изгребли и велику скаредност причинили”, због чега „бедна црква на много места и прокисује”, до неколико речи о обнови из времена Карађорђа (Vujić [Vujiћ] 1901, 111–113; Medaković 1995, 9–17, посебно 11). Фон Пирх је изричит у тврдњи да је црква „по спољашњости обновљена” а њена унутрашњост „која је сва покривена великим, брижљиво израђеним и златом украшеним сликама светаца и јунака, преставља слику пустоши” (Pirh [Пирх] 1899, 115). И један и други исказ плод су импресије а не стварног стања, будући да сликарство у наосу цркве ни изблиза није било тако добро очувано (Simić *i dr* 2007, 50). У мери у којој уопште могу да буду документарни, природом онога што им привлачи пажњу Вујић и фон Пирх делују као духовни сродници, што уистину и јесу – њихова међусобна веза положена је у чињеници да се обојица налазе у потпуно непознатом сакралном простору, о којем знају понешто легендарних и њима сасвим апстрактних прича, о чему фон Пирх отворено сведочи у напомени да „смо нашли тек једног калуђера који нас је проводио и који нам даде неколико историски објашњења” (Pirh [Пирх] 1899, 115). Изглед ентеријера храма у Ресави заправо је у другом плану. Фон Пирхови „хероји” свакако су чувени свети ратници приказани у ритерској војној опреми (Marković 1995, 191–217), што је његово око лако препознало, док Вујићу ни то није потребно – велика стара црква била је довољан залог светости нове државе. Стога није чудно што врхунац њиховог *доживљаја* Србије представља долазак у Раваницу. Ни ту, сама по себи, црквена уметност није била иницијални подстрек знатно надахнутијем излагању обојице, иако ниједан није пропустио да истакне да је грађевина у бољем стању но она у Ресави. То је свакако одговарало истини с обзиром на велику по-

правку изведену у време аустријске власти крајем треће и почетком четврте деценије XVIII века (Milošević 2016, 220–221).

Ако је судити не само по садржају већ и по „тону” забележеног, фон Пирх је био много бољи познавалац Раванице но Вујић. Наиме, Вујићев текст поново је ограничен једноличним формама, које управо зато умеју да резултирају и понеким очигледним материјалним грешкама, попут оне да „у мужеској цркви почивају...мошти преподобног Ромила Синаита” (Vujić [Вујић] 1901, 118). Кратак опис манастирских конака, црквено-правних докумената која су, очигледно, од времена Магарашевићевог боравка у Крагујевцу враћена у манастир, као и детаљан попис манастирске ризнице, све су што Вујић зна да пренесе о најсветијем месту оновремене Србије. Насупрот Вујићевим, у фон Пирховим редовима изненађујуће су звучне фанфаре националне славе: „Још одмах чим сам дошао у Србију чинило ми се...као да сам се нашао у Средњем Веку. Но нигде нисам то тако живо осећао, као у тренутку, кад дођосмо пред врата манастира Раванице. Манастир лежи између високих, шумом оперважених планина; зупчасте рушевине стрче из средине манастирског дворишта” тако да, потакнуто фон Пирховим образовањем и актуелним токовима у европској култури, „све има готски изглед” (Pirh [Пирх] 1899, 116). *Готик* фон Пирховог властитог културног хоризонта прераста на тај начин у део српског културног хабитуса, *готско* у амбијенту је залог оне Србије која се својом старом/новом историјом налази изван *оријенталног*, и којој само недовољно образовање чини привремену препреку ка коначној припадности „правој” Европи,⁵ због чега је фон Пирх, у којем год месту да се налазио, замишљао макар по једну школу. Стога је закономерно то што је управо раванички игуман Никанор великодостојник чија добродошлица показује да је реч о човеку „светског образовања” и, истовремено, господствене уздржности примерене његовом положају, „крупан, племенитих црта, ватрених очију, са дугом црном брадом и лепим држањем”, чиме одговара „оном појму који себи стварамо о вишим црквеним достојанственицима јужних земаља” (Pirh [Пирх] 1899, 116–117), и чиме фон Пирх открива и наменску природу свог наратива и свој јасан однос према Србији. Он се, примерено месту, продужава у прве фон Пирхове покушаје да управо ту проговори језиком домаћина, јер „начин разговора код Срба има у себи нечег необично срдачног” будући да се у међусобном обраћању стално спомињу речи „брат, сестра или изрази побратим, посестрима који се тако често налазе у песмама”. За степен више набој расте у продужетку излагања, у којем је реч о смрти кнеза Лазара, која путника тренутно наводи на помисао о писању трагедије о косовској бици, њеним јунацима и архетипском издајнику. Кулминација

⁵ Cf. Byron et Townshend 2014.

бива досегнута у вешто организованом приповедању о древности Раванице на које се надовезује похвала целокупном српском монаштву, срдачном и верски нимало искључивом упркос вишевековној потлачености. Дефинитивни печат тексту и његовој сврси чини подсећање на давнашњу повезаност „грчке” православне и протестантске цркве (Pirh [Пирх] 1899, 119–121), коју прати и повезаност у оквирима култа просвећености, обележеног Доситејевим европским странтовањима и списима због којих га „бољи људи...поштују као народна учитеља и воле као оца” (Pirh [Пирх] 1899, 120–121). У Раваници, речју, фон Пирх сабира сва обележја хришћанског Елисијума његовог времена, исписујући својеврсну *Laudes Serbiae*, сасвим блиску непуних четири века старијој оди Константина Филозофа (Radošević 1986, 445–451; Erdeljan 2006, 97–110). Идеја нове изабраности народа и божанском промишљу стечене кнежеве власти (Timotijević 2012, 72–83) у себи носи знатно више одјека *средњовековног* но било која белешка о стању ове, или било које друге, средњовековне цркве. То је аутентични програмски интерпретативни оквир, у чијем се средишту *видљиво* јавља само као нужни физички амбијент *митског*, као место конституисања *идеалног*, јер само у идеалном могу постојати претпоставке за обнову „златног доба”. Стога је такву позицију и намеру путописаца, сажету у Магарашевићев поклич да када је „Србљин...толике монастире основао, украсио, обогатио” онда нема тога „шта не би он за љубов општег блага жртвовао” (Magarašević 1986, 291–292), неопходно имати у виду приликом сваког читања ових текстова, и преовлађујуће неуспешних досадашњих покушаја да се из њих извуче више од понеког усамљеног или успутног веродостојног податка. Само је ригидно позитивистичко становиште од њих могло тражити такав садржај, и само их је оно и одбацивало као саставе безвредне „за потребе” истраживања средњовековног на описиваним споменицима. Такве податке, једноставно, у њима *не треба очекивати*. Јер ако и постоје, они су законитостима литерарног жанра увек постављени у амбивалентни контекст стварности и легенде.

Суштинска промена у дискурсу у српским списима о старинама догодила се тек појавом текстова чији су аутори били Михаило Валтровић и Драгутин Милутиновић, у проучавању старина много више „рационалисти” но романтичари (Stevović 2016, 9–45). Могуће је да у томе лежи разлог због којег је и њихово деловање на том пољу деценијама остало неадекватно протумачено. Тежња да се митом протумачи стварност, критикована још у написима Стојана Новаковића (Ćirković 1982, 3–78) остала је понешто прикривена, временом трансформисана али трајно присутна у читавом једном крилу домаће историјско-уметничке историографије.

Литература

- Arhivska građa za istoriju Narodnog muzeja. Knjiga Prva. Knez Miloš i srpske vlasti prema starinama i umetnosti u Srbiji 1815–1839. godine. 1969. (Građu izabrao, ispisao i obradio Milorad Dželebdžić). Beograd: Narodni muzej.
- Bartov, Omer et Eric D. Weitz (eds.) 2013. *Shatterzones of Empires. Coexistence and Violence in the German, Habsburg, Russian, and Ottoman Borderlands*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Bergdoll, Barry. 2000. *European Architecture 1750–1890*. Oxford: Oxford University Press.
- Bjelajac, Branko. 2002. Protestantism in Serbia. *Religion, State and Society* 30 (3): 169–218.
- Black, Jonathan L. 1976. *Nicholas Karamzin and Russian Society in the Nineteenth Century: a Study in Russian Political and Historical Thought*. Toronto: Toronto University Press.
- Bojković, Gordan i Nebojša Đokić. 2016. *Srednjovekovne crkve i manastiri u Braničevu po srpskim i austrijskim popisima iz XVIII veka*. Požarevac: Narodni muzej.
- Borić, Tijana S. 2014. *Dvorovi dinastija Obrenović i Karađorđević u Srbiji*. Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet.
- Borozan, Igor. 2006. *Reprezentativna kultura i politička propaganda. Spomenik knezu Milošu u Negotinu*. Beograd: Filozofski fakultet.
- . 2014. *Spomenik u hramu: Memoria kralja Milana Obrenovića u Ćurlini*. Beograd: Filozofski fakultet.
- Bressani, Martin. 2014. *Architecture and Historical Imagination. Eugène-Emmanuel Viollet-le-Duc, 1814–1879*. Farnham-Burlington VT: Ashgate.
- Byron, Glennis et Dale Townshend (eds.) 2014. *The Gothic World*. London-New York: Routledge.
- Conley, Tom. 2005. „The Essays and the New World.” In *The Cambridge Companion to Montaigne*, ed. Ullrich Langer, 74–95. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ćirković, Sima. „Tradicije i istorija tradicija u delu Stojana Novakovića.” U *Stojan Novaković, Istorija i tradicija. Izabrani radovi* (priredio Sima Ćirković), 3–78. Beograd: SKZ, kolo LXXV, knjiga 496.
- Ćirković, Sima. 1987. Srbi i rani Protestantizam. *Zbornik Matice srpske za istoriju* 36: 7–25 (=Ćirković, Sima. 1997. *Rabotnici, vojnici, duhovnici. Društva srednjovekovnog Balkana*. Beograd: Equilibrium: 470–488).
- Dragojević, Predrag. 2010. Vrednovanje stare srpske umetnosti tokom formiranja srpske istorije umetnosti. *Zograf* 34: 153–163.
- Đorđević, Miloš. 2013. „Kraljevstvo Srbija” 1720–1739. Doktorska disertacija. Univerzitet u Nišu – Filozofski fakultet.
- Elsner, Jaś. 2001. „Structuring „Greece”: Pausania’s *Periegesis* as a Literary Construct.” In *Pausanias: Travel and Memory in Roman Greece*, eds. Susan E. Alcock, John F. Cherry, Jaś Elsner, 3–20. Oxford: Oxford University Press.
- Erdeljan, Jelena. 2006. Beograd kao Novi Jerusalim. Razmišljanja o recepciji jednog toposa u doba despota Stefana Lazarevića. *Zbornik radova Vizantološkog instituta* 43: 97–110.

- – –. 2016. A note on the ktetorship and contribution of women from the Branković dynasty to cross-cultural connections in late medieval and early modern Balkans. *Zbornik Matice srpske za likovne umetnosti* 44: 61–72.
- – –. 2017. „The Balkans and the Renaissance World.” In *International Conference Art Readings. Byzantine and Post-Byzantine Art: Crossing Borders*, Emmanuel Moutafou et Ida Toth eds. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences (in print).
- Evans, Robert John Weston. 2006. *Austria, Hungary and the Habsburgs. Essays on Central Europe c. 1683–1867*. Oxford: Oxford University Press.
- Feichtinger, Johannes et Barry G. Cohen (eds.) 2014. *Understanding Multiculturalism. The Habsburg Central European Experience*. New York – Oxford: Berghahn Books.
- Gavrilović, Vladan S. i Nenad Đ. Ninković. 2014. Srbi u Habzburškoj monarhiji tokom XVIII veka – između bečkog dvora i ugarskih vlasti. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* XXXIX (1): 69–82.
- Glynn Williams, William, M.A. MCMLII. *Cicero. The Letters to His Friends II*. London – Cambridge MA: William Heinemann Ltd. – Harvard University Press.
- Grbić, Dragana. 2016. *Das Werk von Dositej Obradović im europäischen Literatur- und Kulturkontext. Kulturhistorische Einflüsse der deutschen Aufklärung des „Halle – Leipziger intellektuellen Kreises” in der Südslavia*. [Грбић, Драгана. 2016а. Дело Доситеја Обрадовића у европском књижевно-културном контексту – културно-историјски одјеци немачке просвећености Хале-Лајпцишког интелектуалног круга на јужнословенским просторима] Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu – Filološki fakultet i Philosophische Fakultät II Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg.
- – –. 2016b. „Recepcija srednjeg veka u srpskoj literaturi prosvetiteljstva.” U *Zamišljanje prošlosti i recepcija srednjeg veka u srpskoj umetnosti XVIII-XXI veka*, ur. Merenik, Lidija, Vladimir Simić, Igor Borozan, 59–67. Beograd: Srpski komitet za vizantologiju, JP Službeni Glasnik, Vizantološki institut SANU.
- Green, Felicity. 2012. *Montaigne and the Life of Freedom*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Idrizović, Nenad. 2016. *Patrijaršijska biblioteka Srpske pravoslavne crkve 1706–2006*. Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu – Filološki fakultet.
- Jokilehto, Jukka. 2002. *A History of Architectural Conservation*. Oxford: Butterworth and Heinemann.
- Jovanović, Miroslav i Radivoj Radić. 2009. *Kriza istorije – srpska historiografija i društveni izazovi kraja 20. i početka 21. veka*. Beograd: Čigoja.
- Karamzin, N. M. (1814) 1984. *Pis'ma russkogo puteshestvennika*. Leningrad: Nauka.
- Kostadinović, Aleksandar M. 2016. *Slika stranog sveta u srpskom putopisu XIX veka*. Doktorska disertacija. Univerzitet u Nišu – Filozofski fakultet.
- Kostić, Ana D. 2016. *Država, društvo i crkvena umetnost u Kneževini Srbiji (1830–1882)*. Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet.
- Kourelis, Kostis. „Early Travelers in Greece and the Invention of Medieval Architectural History.” In *Architecture and Tourism. Perception, Performance and Place*, D. Medina Lasansky et Brian McLaren (eds.), 37–52. Oxford – New York: Berg.

- Langer, Ullrich (ed.). 2005. *The Cambridge Companion to Montaigne*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Le Goff, Jacques. 1992. *History and Memory*. New York: Columbia University Press.
- Lory, Bernard. 2013. „The Ottoman Legacy in the Balkans.” In *Entangled Histories of the Balkans. Volume Three: Shared Pasts, Disputed Legacies*, eds. Roumen Daskalov, Alexander Vezenkov, 355–405. Leiden – Boston: Brill.
- Magarašević, Đorđe. 1983. *Putovanje po Srbiji u 1827. godini* (pogovor Predrag Protić). Beograd: Prosveta.
- Makuljević, Nenad. 2006. *Umetnost i nacionalna ideja u XIX veku. Sistem evropske i srpske vizuelne kulture u službi nacije*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- – –. 2007. *Crkvena umetnost u Kraljevini Srbiji (1882–1914)*. Beograd: Filozofski fakultet.
- Marković, Miodrag. 1995. „Sveti ratnici iz Resave. Ikonografska analiza.” U *Manastir Resava. Istorija i umetnost*, ur. Miroslav Pantić, 191–217. Despotovac-Beograd: Interprint-Inpress
- Matić, Miljana M. 2014. *Srpski ikonopis u doba obnovljene Pečke patrijaršije 1557–1690*. Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet.
- Medaković, Dejan. 1981. „Dve Ravanice.” U *Manastir Ravanica. Spomenica o šestoj stogodišnjici*, ur. odbor: Episkop braničevski Hrizostom, dr Dimitrije Bogdanović, dr Vojislav J. Đurić, dr Dušan Kašić, Svetislav Mandić, 195–200. Beograd: izdanje manastira Ravanice.
- – –. 1985. *Istraživači srpskih starina*. Beograd: Prosveta.
- – –. 1995. „Starije vesti o manastiru Manasiji.” U *Manastir Resava. Istorija i umetnost*, ur. Miroslav Pantić, 9–16. Despotovac-Beograd: Interprint-Inpress.
- Merenik, Lidija, Vladimir Simić, Igor Borozan (ur.). 2016. *Zamišljanje prošlosti i recepcija srednjeg veka u srpskoj umetnosti XVIII-XXI veka*. Beograd: Srpski komitet za vizantologiju, JP Službeni Glasnik, Vizantološki institut SANU.
- Mihaljčić, Rade. 1989. *Kraj srpskog carstva*. Beograd: BIGZ.
- Milićević, Milan Đ. [Милићевић, Милан Ђ. 1867.] 1867. Manastiri u Srbiji. *Glasnik SUD IV (XXI)*: 1–96.
- Milošević, Ana R. 2016. *Vizuelna kultura Srbije pod austrijskom vlašću (1718–1739)*. Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet.
- Mitrović, Katarina. 2008. *Topčider. Dvor kneza Miloša Obrenovića*. Beograd: Istorijski muzej Srbije.
- Montaigne, Michel de. (1588) 2007. *Eseji. Knjiga druga*. (Preveo i komentarom pratio Vojmir Vinja). Zagreb: Disput.
- Orsić, Srđan. 2015. *Lik stranca u srpskom romanu 19. veka*. Doktorska disertacija. Univerzitet u Novom Sadu – Filozofski fakultet.
- Pirh, Oto Dubislav plem. [Пирх, Ото Дубислав плем. 1899] 1899. *Putovanje po Srbiji u godini 1829*. (srpski prevod od dr Dragiše T. Mijuškovića). Beograd: izdanje Akademije nauka.
- Paton, Andrew Archibald. 1845. *Servia, the Youngest Member of European Family*. London: Longman.

- Pohl, Walter. 2013. „National Origin Narratives in the Austro-Hungarian Monarchy.” In *Manufacturing Middle Ages. Entangled History of Medievalism in Nineteenth Century Europe*, eds. Patrick J. Geary, Gábor Klaniczay, 13–50. Leiden-Boston: Brill.
- Pretzler, Maria. 2007. *Pausanias. Travel Writing in Ancient Greece*. Bristol: Classical Press.
- Radošević, Ninoslava. 1986. *Laudes Serbiae. Zbornik radova Vizantološkog instituta* 24–25: 445–451.
- Richard, Carl J. 2015. „Cicero and the American Founders.” In *Brill's Companion to the Reception of Cicero*, ed. William H.F. Altman, 124–143. Leiden-Boston: Brill.
- Ristić, Ljubodrag P. 1998. Serbian Holy Places and Miraculous Events based on Nineteenth Century Travel Books. *Balkanica* XXIX: 65–81.
- Simić, Vladimir M. 2012. *Za ljubav otadžbine. Patriote i patriotizmi u srpskoj kulturi XVIII veka u Habzburškoj monarhiji*. Novi Sad: Galerija Matice srpske.
- — —. 2013. *Zaharija Orfelin (1726–1785)*. Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet
- Simić, Gordana i Dragoljub Todorović, Marin Brmbolić, Radojka Zarić. 2007. *Manastir Resava*. Beograd: Republički zavod za zaštitu spomenika kulture
- Stevović, Ivan. 2016. Od terenske skice do skice celine: Mihailo Valtrović i srpska srednjovekovna arhitektura. *Zbornik Narodnog muzeja-Beograd. Istorija umetnosti* XXII (2): 9–45.
- Stolić, Ana i Nenad Makuljević (priredili). 2006. *Privatni život kod Srba u devetnaestom veku*. Beograd: Clio.
- Timotijević, Miroslav. 1998. „Serbia Sancta i Serbia Sacra u baroknom versko-političkom programu Karlovačke mitropolije.” U *Sveti Sava u srpskoj istoriji i tradiciji*, ur. Sima Ćirković, 387–431. Beograd – Kraljevo: SANU – Narodni muzej.
- — —. 2002. Religiozno slikarstvo kao istorijska istina. *Saopštenja Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture* XXXIV: 361–388.
- — —. 2012. *Takovski ustanak – srpske Cveti. O javnom zajedničkom sećanju i zaboravljanju u simboličnoj politici zvanične reprezentativne kulture*. Beograd: Istorijski muzej Srbije – Filozofski fakultet.
- Todorova, Marija. 1999. *Imaginarni Balkan*. Beograd: biblioteka XX vek.
- Todorova, Maria. 2009. *Imagining the Balkans. Updated Edition*. Oxford: Oxford University Press.
- Točanac-Radović, Isidora B. 2014. *Reforma srpske pravoslavne crkve u Habzburškoj monarhiji za vreme vladavine Marije Terezije i Josifa II (1740–1790)*. Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet.
- Tziouvas, Dimitris. 2009. „Indigenous Foreigners: the Greek Diaspora and Travel Writing (1880–1930).” In *Greek Diaspora and Migration since 1700: Society, Politics, and Culture*, ed. Dimitris Tziouvas, 157–175. Farnham – Burlington VT: Ashgate.
- Vasić, Katarina S. 2012. *Portret srpskih arhijereja u Karlovačkoj mitropoliji (1690–1790)*. Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet.
- Veselić, Josif [Веселић, Јосиф 1867]. 1867. *Opis monastira u Srbiji*. Beograd: knjigopечатnaja A. Andrića.
- Vučić, Katarina V. 2016. *Slika Srba i nacionalne sudbine u delu Jakova Ignjatovića*. Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu – Filološki fakultet.

- Vujić, Joakim. [Вујић, Јоаким 1901]. 1901. *Putešestvije po Srbiji. Knjiga prva*. Београд: државна штампарија Краљевине Србије.
- Wolff, Larry. 2013. „The Traveler’s View of Central Europe: Gradual Transitions and Degrees of Difference in European Borderlands.” In *Shatterzones of Empires. Co-existence and Violence in the German, Habsburg, Russian, and Ottoman Borderlands*, eds. Omer Bartov, Eric D. Weitz, 23–41.
- Wortman, Richard. 2014. *Visual Texts, Ceremonial Texts, Texts of Exploration. Collected Articles on the Representation of Russian Monarchy*. Boston: Academic Studies Press.

Ivan Stevović

Department of History of Art, Faculty of Philosophy,
University of Belgrade, Serbia

*Et in Patria ego: Medieval monuments in travelogues from Serbia
from the beginning of the 19th century*

The paper analyzes writings on medieval monuments in Serbia noted in a number of literary essays written after the Second Serbian uprising. Seeing as in prior historiographical accounts these data on Serbian antiques were mostly viewed from a positivist angle, when it comes to medieval research, or as a written echo of the encompassing national revival in the interpretations of newer artwork, special attention has been paid to specific authors, their intellectual origins and heritage with which they had firstly encountered monuments from the distant past, and to a specific cultural rift caused by the extent of their lack of knowledge on the fatherland of their ancestors. As opposed to texts by „domestic” authors such as Đorđe Magarašević and Joakim Vujić, the travelogue by the Prussian officer Otto Dubislav von Pirch reflects a clear awareness of European spiritual and material values of Serbian medieval history, displayed through the literary manner appropriate at the time.

Key words: Serbia, romanticism, historicism, „Golden age”, middle ages, monasteries, travelogue, Resava, Ravanica

*Et in Patria ego: monuments médiévaux dans les récits
de voyage de Serbie du début du XIXe siècle*

Dans cet article sont analysés les écrits sur les monuments médiévaux de Serbie relevés dans plusieurs textes littéraires créés après la fin du Second soulèvement serbe. Étant donné que jusque là dans l’historiographie ces données sur les antiquités serbes étaient principalement analysées dans une perspective positiviste dans le cas des recherches médiévistes ou comme un écho écrit d’un

renouveau national général selon les interprétations des temps modernes, une attention minutieuse est consacrée à des auteurs particuliers, à leur origine intellectuelle et à l'héritage qu'ils ont pu découvrir dans des édifices d'un passé lointain, puis à une déchirure culturelle particulière provoquée par la conscience de leur très grande ignorance concernant la patrie de leurs ancêtres. Contrairement aux textes des auteurs pour ainsi dire « locaux », comme Đorđe Magarašević et Joakim Vujić, le récit de voyage de l'officier prussien Otto Dubislaw von Pirch reflète une conscience claire des valeurs européennes spirituelles et matérielles de l'histoire médiévale serbe, exprimée dans un style littéraire approprié à l'époque.

Mots clés: Serbie, romantisme, historisme, « l'âge d'or », Moyen âge, monastères, récit de voyage, Resava, Ravanica

Primljeno / Received: 2.05.2017.

Prihvaćeno / Accepted: 17.07.2017.